

Agraeixo molt sincerament a la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans que m'hagi invitat a participar en aquest homenatge al nostre estimat pare Miquel Batllori, amb qui estic en relació constant des de fa moltíssim temps. En realitat, el pare Batllori em coneix de quan jo encara no tenia ús de raó: ell va anar a Mallorca el 1941, quan jo encara no havia nascut, i s'hi va estar —com ja tindrem ocasió de veure— fins al 1947, quan jo encara no havia complert els sis anys, i durant aquesta època ens vam veure com a mínim a Son Perot, una possessió que la meva família tenia a Pina, on cada estiu se celebra una festa en honor de la Mare de Déu de Lorda, a la qual va assistir alguna vegada el pare Batllori, acompanyat pel seu gran amic Miquel Forteza. Des de sempre vaig sentir parlar d'ell a amics i deixebles mallorquins i a jesuïtes del Col·legi de Montis-sion, de la Casa d'Exercicis de Sarrià —on vaig residir la primera vegada que vaig ser a Barcelona, amb tot el meu curs de preuniversitari, per fer exàmens d'entrada a la universitat—, de Raimat i de Sant Cugat —on tenia parents i amics jesuïtes—, i del Col·legi Major Loiola, al costat de l'Institut Químic, de la Casa d'Exercicis i del col·legi de Sarrià —on vaig passar quatre cursos durant els meus estudis a Barcelona.

Va ser precisament en aquest Col·legi Major Loiola on vaig tractar per primera vegada el pare Batllori —invitat a fer-nos una conferència pel director de la casa, pare Artur Juncosa— i que hi vaig iniciar un contacte que ja no es trencaria mai més. Aquest contacte es va fer més intens i més profund a partir del 1968, quan el pare Batllori, acomboiat pel seu deixeble navarrès Víctor Manuel Arbeloa, va començar a venir cada estiu a Montserrat per preparar l'edició de l'*Arxiu Vidal i Barraquer*. En aquell moment jo encara no havia enllestit els meus estudis de filosofia i teologia —que ja compaginava amb l'ensenyament de llengua i literatura als meus companys monjos—, i mai no m'hauria imaginat que al cap de ben poc temps —en tornar d'Alemanya el 1970— em tocaria de fer-me càrrec de tirar endavant el primer volum d'aquest *Arxiu*, que aparegué a final de 1971, quan l'abat Cassià M. Just m'acabava de nomenar director de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, ara ha fet vint-i-cinc anys.

D'aleshores ençà Batllori va venir puntualment cada estiu a Montserrat i hem treballat moltes hores un al costat de l'altre, ens hem ajudat mútuament en moltes ocasions i hem aprofun-

dit una amistat sense límits ni fissures. No cal dir que n'he pogut admirar ben de prop la delicadesa i l'amabilitat, la capacitat de treball infinita, el gust per la feina ben feta, l'atenció pels detalls que no li treu el poder de síntesi ni la força de convicció, l'extraordinari esperit crític, renyit amb els tabús i amb les pors, i l'obertura d'esperit, que accepta qualsevol suggeriment i rectifica qualsevol afirmació anterior, sempre que ho considera oportú, o bé sosté amb tenacitat les opinions que té per ben fonamentades, tot plegat amb un *savoir faire* que l'allunya tant de la pedanteria i de l'orgull ridícul, com de la falsa humilitat i de la hipocresia.

A Montserrat, el pare Batllori s'ha convertit en una institució a l'hostatgeria del monestir, on els qui han conviscut alguna vegada amb ell se sorprenden del seu do de llengües —del llatí a l'alemany, passant per l'italià, l'anglès i el francès—, de la seva elegància —un hostatger em deia que era tan elegant a primera hora del matí quan anava en pijama a dutxar-se com durant la resta del dia—, de l'amplitud dels seus coneixements i del seu interès per tots els temes possibles, i alhora de la seva senzillesa, de la seva afabilitat i de la seva disponibilitat constant. I s'ha convertit encara més en un amic de tots els monjos, molts dels quals li han demanat consell o ajuda sobre qüestions referents a les seves múltiples especialitats, tant durant la llarga etapa de preparació de l'*Arxiu Vidal i Barraquer* com quan ha vingut a repassar les seves *Obres completes* o simplement a fer uns dies de reflexió. Ara, que la seva salut no li permet pujar i baixar escales amb facilitat i per això treballa amb més comoditat des de la residència del carrer de Llúria de Barcelona, són molts els qui em demanen de tant en tant per ell i que enyoren les conferències que havia fet a la comunitat —com una memorable evocació del cardenal Anselm M. Albareda, íntim seu a Roma, juntament amb mossèn Higini Anglès i el doctor Manuel Bonet— i les xerrades en particular, a l'hora del cafè dominical o, més encara, als cafès en petit comitè organitzats pel pare abat especialment per a ell, on parlàvem amb absoluta llibertat de totes les coses humanes i divines.

Aquest coneixement de l'«home» Miquel Batllori m'ha dut també a una proximitat cada cop més gran a la seva obra. No solament he tingut cura dels nou volums —corresponents a quatre toms— de l'immens *Arxiu Vidal i Barraquer*, sinó que d'acord amb el pare Batllori hem planificat dos excel·lents reculls de treballs vells i nous, que han aparegut a les nostres Publicacions: *A través de la història i la cultura*, de la «Biblioteca Abat Oliba», que va aparèixer el 1979 com un homenatge als setanta anys de l'autor —amb un pròleg que vaig incloure més endavant en el meu llibre *Escriptors i erudits contemporanis* (Barcelona, 1996)— i *Orientacions i recerques: Segles XII-XX*, aparegut el 1983 a la col·lecció «Textos i Estudis de Cultura Catalana», en coedició amb Curial. Mentrestant, el pare Batllori s'havia convertit en protagonista dels meus estudis en curs sobre la història política, religiosa i cultural de la Mallorca contemporània, sobretot a *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, on vaig comptar amb els seus testimoniatges fidels, fruit d'una memòria privilegiada i d'una ponderació de judici poc freqüent, i on vaig documentar de moltes maneres la petjada que havia deixat a l'illa en una estada relativament breu però enormement intensa.

Aquesta familiaritat amb l'home i amb l'obra no han fet sinó confirmar la impressió que tenia des de sempre respecte a la importància de la tasca que ha anat duent a terme des del temps

de la dictadura de Primo de Rivera, és a dir, des dels seus anys d'universitat —una època de la qual parlarà amb més deteniment Joaquim Molas— i a partir del seu ingrés a la Companyia de Jesús, transcendental en la seva vida i del qual m'ocuparé tot seguit. El pare Batllori, com ha estat remarcat sovint, és de les poques persones del nostre país que té una visió internacional dels problemes que toca, afavorida per la seva condició de ciutadà del món —ha viscut des de molt jove entre Barcelona, Roma, Madrid, València i Palma, amb viatges freqüents per la resta d'Europa i per Amèrica—, per la seva presència habitual, activa i vivaç, en reunions internacionals i pel fet d'exercir com a professor a la Universitat Gregoriana de Roma, amb deixebles vinguts de tot arreu i, alhora, pel fet de no tancar-se en cap segle concret ni en una temàtica única i d'estar sempre disposat a emprendre reptes nous i a acceptar conferències i cursos als indrets més diversos.

La immensa capacitat de treball del pare Batllori a la qual ja he fet referència i la seva dedicació indefallent a la feina intel·lectual han donat lloc a una bibliografia realment impressionant, en la qual es barregen els articles i els llibres, les edicions de textos literaris i de documents, les conferències de divulgació i les intervencions erudites en simpòsiums i congressos, les notes a la premsa, les ressenyes curtes o llargues i les *mises au point*, les col·laboracions en volums col·lectius i en diccionaris i enciclopèdies... Com és prou sabut, i com recordaran aquests dies els meus col·legues, aquesta bibliografia abasta una panoràmica ininterrompuda que va des de l'edat mitjana —i quan cal des de la Roma clàssica— fins als nostres dies, passant per l'humanisme i el Renaixement, el Barroc, la Il·lustració i el Romanticisme.

El pare Batllori mateix s'ha definit moltes vegades com un historiador enormement dispers en els seus interessos culturals, tot i que no hi afegeix a continuació que la seva dispersió cronològica i temàtica —fruit d'una intel·ligència privilegiada i d'una curiositat universal— no ha estat mai marcada per la superficialitat ni per l'amateurisme, sinó que, ben al contrari, qualsevol escrit seu és sempre profund i renovador; ni ha estat marcada per la repetició de coses sabudes —pràctica que ell, lògicament, abomina—, ni menys encara per la utilització fraudulenta de la feina d'altri —tristament habitual en alguns sectors del nostre món universitari—, bé que no hagi defugit la col·laboració constructiva i honesta amb deixebles o amb col·legues i fins i tot que hagi estimulat aquesta col·laboració per mirar de tirar endavant projectes que una persona sola és incapaç de dur a terme.

Aquesta dispersió, que gosaria dir harmònica, del pare Batllori és explicada en bona part per la seva trajectòria vital, una trajectòria rica i plena de matisos, encara que ell mateix, recordant Manuel Machado, hagi assegurat algun cop que «como el hombre sencillo y la mujer honrada, / no tengo historia: nunca me ha sucedido nada».¹ Aquesta trajectòria, que voldria repassar ràpidament, té uns quants eixos bàsics: la família, els estudis universitaris, l'ingrés a la Companyia de Jesús, la primera estada a Itàlia, la Guerra Civil i les conseqüències d'aquesta, l'estada a Mallorca i la segona estada a Itàlia.

1. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana als temps moderns i contemporanis*, Girona i Vic, 1994, p. 83.

Miquel Batllori i Munné va néixer a Barcelona el 1909, en una família benestant. Ell mateix ha explicat que el seu pare era llicenciat en filosofia i lletres i havia estudiat una part de la carrera de dret, i que tenia una bona biblioteca amb llibres importants d'història i de literatura.² La seva mare era nada a Cuba, i per això la llengua familiar a casa seva era el castellà. El seu canvi de llengua i la identificació amb la cultura catalana li degueren venir durant la dictadura de Primo de Rivera, mentre estudiava a la universitat.³ Abans havia passat pel col·legi dels jesuïtes de Casp, que l'acollí des del 1916 fins al 1925, i ens consta que a les tradicionals promulgacions de dignitats de final de curs el jove Miquel Batllori hi era proclamat «príncipe en todas las asignaturas».⁴ Batllori mateix, en una entrevista publicada a la revista de l'Associació d'Antics Alumnes de Casp, va evocar la figura d'alguns dels seus professors, cap d'ells autèntic «mestre», potser amb l'excepció del mallorquí Pere Blanco i Trias, que els feia aprendre de memòria els manuals d'història de la literatura —com succeïa encara al meu temps—, però que alhora «dedicava moltes hores a la lectura comentada dels textos (*l'Eneida*, la comentava seguint la traducció [catalana] en vers de mossèn Riber, que ens deixava bocabadats, i, per a l'època més propera, ens feia conèixer autors catalans cabdals».⁵

Als quinze anys, Batllori passà a la Universitat de Barcelona, on estudià el que en aquell temps es deia filosofia i lletres i, alhora, dret, que seguia com a alumne lliure. El 1928 era llicenciat en història (havia fet també assignatures de «lletres», però sense acabar el cicle corresponent) i en dret, i obtingué el Premi Extraordinari de Llicenciatura a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona, de la mateixa manera que uns quants anys més tard, el 1942, l'obtindria a la de Madrid, on havia presentat la tesi doctoral, sobre el jesuïta català Francesc Gustà, el 1941. La formació universitària —a la universitat i a la Biblioteca de Catalunya— fou decisiva per a Batllori, com ell mateix ha reconegut sovint, i li proporcionà una bona part de la *Weltanschauung* que li ha permès de dedicar-se a un ventall tan ampli de temes, des de la història medieval fins a la història contemporània, passant per la filologia, per la història de la literatura, per la crítica literària i fins i tot algun cop per la història de la llengua.⁶

2. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 20; Jesús GARCIA MARÍN, «Entrevista al padre Miguel Batllori», *Estudis Baleàrics*, núm. 29-30 (juny-setembre 1988), p. 7.

3. Així ho afirma Josep M. BENÍTEZ I RIERA, «La trajectòria vital i intel·lectual del pare Batllori», a *Jesuïtes i Catalunya: Fets i figures*, Barcelona, 1996, p. 135, i ens ho ha confirmat el pare Batllori mateix.

4. Josep M. BENÍTEZ I RIERA, «La trajectòria vital i intel·lectual del pare Batllori», a *Jesuïtes i Catalunya...*, p. 134.

5. Josep M. BENÍTEZ I RIERA, «La trajectòria vital i intel·lectual del pare Batllori», a *Jesuïtes i Catalunya...* Batllori m'ha parlat amb simpatia del pare Blanco i de l'influx que exercí en ell.

6. Per a aquests anys universitaris, dels quals s'ocupa amb més deteniment Joaquim Molas, vegeu especialment diversos indrets del volum de Miquel BATLLORI *De l'edat mitjana...*, i l'entrevista amb Susana BORRÁS ALOMAR, «Autopercepció intel·lectual de un proceso histórico. Entrevista acumulativa: la experiencia vital e historiográfica de Miquel Batllori, S. I.», *Anthropos*, núm. 112 (1990), p. 12.

L'octubre de 1928 Batllori ingressà a la Companyia de Jesús —una opció decisiva que marcaria profundament el curs de la seva trajectòria—⁷ i li tocà de fer el noviciat precisament a Gandia, al País Valencià —objecte de tanta atenció en les seves recerques posteriors—, i més precisament encara a l'antic palau ducal de sant Francesc de Borja, d'una família que esdevindria l'eix de bona part dels seus treballs erudits. El 1930 va començar els estudis jesuïtics d'humanitats a Veruela i ben aviat hagué de traslladar-se a Itàlia, a causa de la dissolució de la Companyia per la legislació de la Segona República espanyola proclamada el 14 d'abril de 1931. No tornà a Catalunya fins al 1939, després del final de la Guerra Civil, que el va colpir molt profundament amb la mort d'un dels seus mestres més estimats, el pare Ignasi Casanovas, i de tants altres jesuïtes, sacerdots i religiosos assassinats a la zona republicana entre el 1936 i el 1939. Mentrestant, havia estudiat filosofia a Avigliana (Tori), durant el trienni 1933-1936, i havia començat teologia a San Remo del 1936 al 1939. L'havia d'enllestir a partir del 1939 a Oña (Burgos), on es llicencià en teologia el 1940, el mateix any que fou ordenat sacerdot, a Barcelona. Tot seguit féu la tercera provació a Manresa, com era costum.

L'adaptació del brillant i inquiet universitari Miquel Batllori a la disciplina encarcarada i a la mentalitat retrògrada que imperaven aleshores a la Companyia de Jesús no fou —com no costa gaire d'entendre— gens fàcil. Ell mateix ha insinuat que els «estudis humanístics als jesuïtes» eren «tan carrinclons i tan passats de moda, i donaven tanta importància a la retòrica dels segles XVI i XVII com si fossin encara vigents, que, realment, tot el sentit de bellesa que podien tenir els autors clàssics gairebé desapareixia»,⁸ i no ha amagat el xoc que sofrí en passar de la universitat al noviciat i al juniorat: «No us podeu imaginar el que significava, en aquells moments, venint de la Universitat, la topada amb un ambient clerical, com el que existia els anys vint i trenta, sobretot aguditzat amb el reaccionarisme que portà al món clerical espanyol la vinguda de la República: fou un moment d'un reaccionarisme ferotge, molt semblant al que sorgí després de la Guerra Civil amb la *crusada*; foren moments d'una intransigència i d'una intolerància enterament inconcebibles».⁹ No s'està tampoc de confessar que «dels estudis humanístics, l'única cosa» que recorda «amb plaer és la coneixença, a fons, del llatí i un cert vernís del grec; les altres coses no m'interessaven absolutament gens, perquè eren inefablement antiquades», i que «l'únic moment» que va fer «uns estudis força estimulants» fou en «passar a la Facultat de Filosofia», traslladada de Sarrià a Avigliana, perquè va «tenir la sort de tenir-hi uns quants professors que estaven força al dia».¹⁰ Els «teòlegs de San Remo», en canvi, eren «tan tancats» com els «ante-

7. En l'entrevista esmentada a la nota anterior, p. 12-13, Batllori confessa: «Antes de decidirme [a ingresar a la Companyia de Jesús] estuve dudando mucho. Cuando salí del colegio, dudaba. Fui entonces a la Universidad, donde estudié tres años. Había en mi personalidad intelectual, que entonces se estaba formando, un impulso más voluntarista que sentimental, que me condujo a aceptar unos valores religiosos como norma de vida».

8. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 34.

9. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 70.

10. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 70.

riors professors d'humanitats —amb la sola excepció [en aquests] del pare Josep M. d'Oleza».¹¹ Durant aquesta època difícil, Batllori tingué un esperó que donà sentit a la seva vocació d'erudit i que li omplí totes les hores que li quedaven buides (i les que treia del descans indispensable: ell mateix m'ha explicat que tenia costum de dormir als trens per no perdre temps en els seus desplaçaments per tot Itàlia): el pare Ignasi Casanovas, gran amic dels seus pares, s'enginyà perquè els superiors jesuïtes donessin permís al jove Batllori per poder aprofitar el seu exili per dur a terme un *iter italicum* a través de les biblioteques i els arxius a fi de completar els estudis que Casanovas havia iniciat «sobre los jesuitas de Cervera, investigando su itinerario cultural en Italia».¹²

Aquest apassionant *iter italicum*, que durà del 1932 al 1936,¹³ eixamplà encara més els horitzons del pare Batllori. Aviat s'adonà que podia aprofitar les seves eixides per recollir al mateix temps «tot allò que fes referència a la cultura catalana medieval, per tal de completar aquesta projecció de la cultura catalana que nosaltres no coneixíem gaire», proposta que el pare Casanovas acceptà de bon grat.¹⁴ Això el dugué a resseguir les petjades de Ramon Llull, de Ramon de Penyafort i d'Arnau de Vilanova i a descriure manuscrits desconeguts, des de l'edat mitjana fins al segle XVIII. Ja en aquest moment la bibliografia de Batllori, que havia començat el 1932 amb un treball ja imprès el 1928,¹⁵ pren una enorme embranzida i s'endinsa en temes que l'ocuparan durant tota la vida: textos catalans medievals, Ramon Llull i Arnau de Vilanova a Itàlia, i, sobretot, els jesuïtes expulsats del segle XVIII. No m'hi entretinc perquè Albert Hauf i Antoni Mestre se n'ocuparan d'una manera específica.

La Guerra Civil, a la qual ja he fet al·lusió, va capgirar de soca-rel tots aquests projectes i va representar un trauma des de molts punts de vista per a Batllori. El setembre de 1936, el pare Casanovas fou assassinat, víctima d'una «foguerada de follia»,¹⁶ i, com ha explicat amb discreció el pare Josep M. Benítez,

Batllori restà aïllat a Itàlia i veié com s'evaporava qualsevol possibilitat de publicar el material aplegat. I a la vegada van canviar per a ell les circumstàncies dins de la Companyia de Jesús. Els superiors del moment, espantats per la guerra civil, miraren des de llavors amb mals ulls l'orientació liberal i catalana de Batllori. Començà aleshores els seus estudis de teologia a

11. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 71.

12. Jesús GARCIA MARÍN, «Entrevista al padre Miguel Batllori», *Estudis Baleàrics*, núm. 29-30 (juny-setembre 1988), p. 10.

13. Cf. Josep M. BENÍTEZ I RIERA, «La trajectòria vital i intel·lectual del pare Batllori», a *Jesuïtes i Catalunya...*, p. 137-138. Batllori m'ha confirmat que les seves recerques s'interromperen el 1936.

14. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 22.

15. «Una colección de ediciones de teatro antiguo español en la Biblioteca provincial y universitaria de Barcelona», *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, núm. VII (1923-1927 [1932]), p. 213-331 (en col·laboració amb el seu company de curs Carlos Claveria).

16. Miquel BATLLORI, *Balmes i Casanovas: Estudis biogràfics i doctrinals*, Barcelona, 1959, p. 192.

San Remo. Llavors fou pres d'una gran crisi existencial. Ell mateix ens la descriu d'una manera quasi poètica en què cal saber identificar els fets concrets als quals només al·ludeix. «Més abocat —ens diu— per temperament, si no a la iconoclàstia, sí a la revisió personal de les coses, dels homes i de llurs doctrines, per rebutjar-ne el que sempre tenen d'inútil, arribà un moment —1936— en què se m'imposà, com a condició necessària d'existència i de persistència, la crítica dels fets i de les idees més tost per abraçar el que tenen d'assimilable, pena de la vida. I fou llavors que, com un refugi, deixant momentàniament de banda les lectures nostres i de fora en què els homes de la meua generació ens educàrem, damunt els records grisos de velles lectures fragmentàries, just dictades per la curiositat o pel plaer juvenívols, se superposà la lectura metòdica i exhaustiva de tota l'obra dels grans autors nostrats: Jaume Balmes, Torras i Bages, Joan Maragall, principalment. Ells foren, «al bell mig del camí de nostra vida» el Virgili i la Beatriu que novament em feren brillejar la llum en la foscuria.»¹⁷ Una vegada més, la vitalitat intel·lectual de Batllori superava l'adversitat de les circumstàncies. De la crisi en sortí envigorit espiritualment, encara que la seva salut se'n ressentí.¹⁸

El pare Batllori repeteix sempre que va patir tant durant la guerra, que mai no n'ha volgut fer tema dels seus estudis històrics, i sóc testimoni privilegiat que en comprometre's a tirar endavant l'edició de l'*Arxiu Vidal i Barraquer* posà com a condició *sine qua non* que la seva feina s'acabaria el 17 de juliol de 1936 i que de cap manera no tocaria els anys 1936-1939. Amb tot, va haver de pagar tribut al temps i, complint ordres del seu provincial, tot just acabada la guerra va haver de redactar un llibre circumstancial i mai no inclòs a les seves bibliografies, titulat *Los jesuitas en el Levante rojo: Cataluña y Valencia, 1936-1939*, publicat a Barcelona sense data (el 1942 segons una ressenya de la revista jesuítica *Razón y Fe*), amb el criptònim «E. A. s. i.», que segons Batllori mateix m'ha explicat algun cop vol dir «El Autor Societatis Iesu». Tampoc no m'hi entretinc perquè demà se n'ocuparà Hilari Raguer.¹⁹

En acabar els estudis eclesiaístics, Batllori, no integrat dins la política que duia la Companyia a Catalunya a partir del 1939 i fins i tot considerat algun cop «rèprobe» com Gracián,²⁰ fou destinat al Col·legi de Montisio a Mallorca, en una espècie d'exili daurat, en una època en què la llengua i la cultura catalanes eren perseguides arreu. Durant els seus anys mallorquins, d'una fecunditat extraordinària, el pare Batllori mantingué un contacte constant amb els intel·lectuals de

17. Miquel BATLLORI, *Balmes i Casanovas...*, p. 11-12 (transcrit sencer el text, que Benítez escurça entre claudàtors, i corregeixo alguna errada que s'ha esmunyit al llibre *Jesuïtes i Catalunya...*).

18. Josep M. BENÍTEZ I RIERA, «La trajectòria vital i intel·lectual del pare Batllori», a *Jesuïtes i Catalunya...*, p. 138-139 (cf. també la p. 137). Batllori mateix explica a *De l'edat mitjana...*, p. 71: «Quan ve la guerra d'Espanya, la revolució i la *cruzada*, el reaccionarisme que hi havia en les Facultats de Teologia dels jesuïtes augmentà fins a un extrem enterament inaguantable. I fou aquest tancament intel·lectual i mental absolut, tant en l'ordre polític com en l'ordre teològic, el que provocà en mi una gran reacció».

19. El tema de la Guerra Civil i de la «revolució» a què donà lloc surt també amb discreció a l'«Ensayo biográfico» amb què Batllori inicià el volum d'Ignasi CASANOVAS, *Estéticas*, Barcelona, 1943, p. 211-216.

20. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 68.

l'illa, que saberen apreciar la seva agudesesa, el seu tarannà obert, la seva generositat i la seva increïble laboriositat. El 29 d'agost de 1943, per exemple, Miquel Ferrà, fins aleshores més addicte als caputxins que no als jesuïtes, escrivia a Hermínia Grau, muller d'Agustí Duran i Sanpere, fent-li la broma que estava «amb un peu dins la Companyia» —atès que la Biblioteca Pública de Palma, de la qual era director, es trobava dins el Col·legi mateix de Montisíon, essent com era l'antiga biblioteca dels jesuïtes— i que eren «els veïns més cordials que pugui imaginar-se. Ho hauria pensat? D'això n'és causa en bona part en Jordi Rubió que m'envià un deixeble seu, el P. Batllori, intel·ligentíssim, despert i jovenívol, amb qui hem fet una excel·lent amistat»,²¹ i el 13 de novembre del mateix any, Ferrà mateix, en assabentar Hermínia Grau de la mort del gran amic comú Guillem Forteza, arquitecte i polític, li deia: «El P. Batllori, de qui V. tindrà notícia, un jesuïta jove deixeble d'en Jordi [Rubió], d'una cultura, talent i sensibilitat exquisits, va confessar-lo i assistí fins als darrers moments».²²

L'estada del pare Batllori a Montisíon durà sis cursos, des de l'estiu de 1941 fins a l'estiu de 1947, al llarg dels quals hi ensenyà història, literatura i filosofia,²³ hi tractà amb «centenars d'estudiants» que encara avui «el recorden amb enyorança i amor»,²⁴ i es posà en relació amb els sectors més diversos de la societat mallorquina, en activitats culturals i activitats pastorals de tota mena. D'altra banda, aprofità totes les hores que li quedaven lliures per enllestir la seva tesi doctoral, per treballar incansablement en arxius i biblioteques de l'illa, per preparar múltiples estudis i edicions crítiques —sobre Ramon Llull, Arnau de Vilanova, Balmes, Casanovas i, no cal dir-ho, els jesuïtes del segle XVIII i molts altres temes relacionats directament o indirectament amb Mallorca— i fins i tot per estimular una important miscel·lània de treballs sobre el Concili de Trento, apareguda en el butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, que constituí, alhora, l'inici de les seves investigacions sobre el segle XVI.²⁵

Batllori, però, no es retirà mai a la torre d'ivori de la seva cambra, sinó que va intervenir activament en les vetllades literàries de can Massot, al carrer del Palau, i de can Colom, al carrer de Sanglada, i protegí l'anomenada Acadèmia d'Història de Mallorca o Acadèmia Mallorquina, de la Congregació Mariana del carrer de Savellà, per la qual passaren Jaume Vidal i Alcover i Josep M. Llompart. I encara li sobrà temps per posar-se al davant de la delegació mallorquina de la Comissió Abat Oliba, encarregada d'organitzar les Festes de l'Entronització de la Mare de Déu de Montserrat l'abril de 1947 i per preparar una antologia titulada *Montserrat: Homenatge dels poetes mallorquins*, a la qual adjuntà un «Pròleg que podria ésser epíleg», a banda d'altres iniciatives que li costaren disgustos amb la censura, que arribà a prohibir la publicació d'un pro-

21. Carta citada al meu llibre *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, Barcelona, 1993, p. 181.

22. *Ibid.*, p. 182.

23. I religió, geografia, grec, llatí i alemany, a part de «redactar la història de la casa» i dirigir la revista *Montisíon*, segons Bartomeu TORRES GOST, «El P. Miquel Batllori i Costa i Llobera: Recordança», *Estudis Baleàrics*, núm. 29-30 (juny-setembre 1988), p. 181 (tingueu present l'article sencer, p. 181-189).

24. *Ibid.*, p. 181.

25. Cf. Miquel DURAN PASTOR, «El P. Batllori i la Societat Arqueològica Lul·liana», *Estudis Baleàrics*, núm. 29-30 (juny-setembre 1988), p. 193-194.

grama amb diverses xilografies montserratines de l'antiga impremta Guasp, acompanyat d'un breu text en català. Més encara, va fer traduccions de poesia —que destruï en deixar l'illa— i estudià amb profunditat l'obra de Miquel Costa i Llobera.²⁶

A final del 1947, el pare Batllori tornà definitivament a Itàlia, després que quedés sortosament «descartada una destinació mai no concretada en ferm de passar a Bombai com a professor d'història europea».²⁷ El general dels jesuïtes, pare Janssens, el cridà a l'Institut Històric de la Companyia de Jesús, a la Via dei Penitenzieri de Roma, on resideix encara actualment durant una part de l'any, i inicià una projecció internacional com a director de la revista d'història jesuítica *Archivum Historicum Societatis Iesu* —convé precisar que Batllori no ha estat mai arxiver de la Companyia de Jesús a Roma, com s'ha dit més d'un cop a causa de males interpretacions—, a partir del 1951; com a director de l'Institut Històric de la Companyia de Jesús (de 1954 a 1957), i com a professor (des del 1952) i com a catedràtic (des del 1955 fins a la seva jubilació el 1980) d'història moderna (i durant alguns anys també d'història d'Amèrica) a la Facultat d'Història Eclesiàstica de la Universitat Gregoriana de Roma, dirigida igualment pels jesuïtes. D'aleshores ençà dugué a terme —com ja he insinuat—una activitat frenètica arreu d'Europa i d'Amèrica, amb conferències, cursets i sobretot amb l'assistència a múltiples congressos i reunions, cosa que el portà a ésser membre de la directiva del Comitè Internacional de Ciències Històriques i a ocupar càrrecs en institucions molt diverses.

Aquesta etapa romana, alternada, segons els moments i les circumstàncies, amb estades a Barcelona —on és membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'Acadèmia de Bones Lletres—, a València, a Madrid —on és numerari de l'Acadèmia de la Història des del 1957—, a Palma —on és membre d'honor de la Societat Arqueològica Lul·liana—, a Montserrat i a altres indrets, i complementada amb alguns llargs viatges per Amèrica, ha resultat decisiva en la tasca intel·lectual del pare Batllori. No solament hi ha aprofundit els seus temes de sempre, sinó que hi ha treballat a fons altres aspectes relacionats sovint amb la Companyia de Jesús, tot i que ell s'ha esforçat per donar-los una orientació de tipus més general:²⁸ l'humanisme i el Renaixement, la Reforma i la Contrareforma —amb una especial atenció per la família Borja—, els jesuïtes des de sant Ignasi fins al Concili Vaticà II —subtítol del llibre *Cultura e finanze* (Roma,

26. Sobre totes aquestes i altres activitats del pare Batllori, vegeu els meus llibres *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950)*, Barcelona, 1978; *Llengua, literatura i societat a la Mallorca contemporània*, Barcelona, 1993; *El primer franquisme a Mallorca*, Barcelona, 1996, i *Escriptors i erudits contemporanis*, Barcelona, 1996. Per a l'Acadèmia de la Congregació, vegeu Climent GARAU ARBONA, «El pare Miquel Batllori a Mallorca en temps de la resistència», *Lluc*, núm. 781 (juliol-agost 1994), p. 17-18 i Miquel FERRER FLÓREZ, «Entorn juvenil de Jaume Vidal Alcover», *Lluc*, núm. 786 (maig-juny 1995), p. 34-39. Vegeu encara Fausto ROLDAN SIERRA, «Bibliografia balear del P. Batllori», *Estudis Baleàrics*, núm. 29-30 (juny-setembre 1988), p. 195-212.

27. Josep M. BENÍTEZ, «La trajectòria vital i intel·lectual del pare Batllori», a *Jesuïtes i Catalunya...* p. 139.

28. Batllori no està content que es digui, «com feia Joan Fuster» que per a ell «la història de la cultura és la història dels jesuïtes. De fet, no és així. Els jesuïtes no existien a l'època de Ramon Llull i Arnau de Vilanova, de Bernat Metge i de l'Humanisme català» (Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...* p. 83).

1983) —, la figura singular de Baltasar Gracián i el Barroc, els jesuïtes i la independència de l'Àmerica espanyola, les relacions Església-Estat durant la Segona República espanyola...

Ja he parlat de la dispersió envejable del pare Batllori. Ell mateix recorda que per a Gracián «el mayor placer es un libro nuevo cada día» i posa en relleu que «aquesta frase resulta d'una modernitat extraordinària, una mica al contrari del lema de l'escola dels jesuïtes: *non multa, sed multum* (no moltes coses, sinó molt profundament)». ²⁹ I podríem dir en honor seu que ell sí que ha fet *multum i multa*: ho ha fet tot profundament, tant si es tractava d'un article de diari com d'una nota bibliogràfica, i al mateix temps ha escrit tant i sobre tantes coses que, sense conèixer-lo de prop, sembla gairebé impossible. Amb la seva dedicació indefallent ha obert camí per a noves recerques, ha remogut arxius inexplorats, ha indicat pistes desconegudes. Ha dut a terme un treball immens, arreu del món, aprofitant tots els moments i traient profit de tot. Ha estat un historiador universal en tota l'extensió de la paraula i alhora ha estat un ambaixador de la cultura catalana a tot arreu, amb una fidelitat insubornable i una decisió a prova de qualsevol contratemps. I la seva fidelitat a la cultura catalana arriba també a la llengua, per la qual té una cura especial, d'origen noucentista, poc freqüent en els historiadors i els erudits. Els dinou volums en curs de publicació de les seves *Obres completes* —degudes a la tossuderia d'Eliseu Climent i a la dedicació d'Eulàlia Duran i de Josep Solervicens—, que van de l'edat mitjana al segle xx, demostren prou que no dic cap mentida, ni exagero ni poc ni molt.

No és perquè sí, doncs, que el pare Batllori ha rebut el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes —entremig de molts i molts altres premis—; ni és perquè sí que ha estat investit doctor *honoris causa* de la Universitat de València, de la Facultat de Teologia de Catalunya, de la Universitat de les Illes Balears i de la Universitat Nacional d'Educació a Distància; ni és perquè sí que ha estat objecte de miscel·lànies d'homenatge a Roma, a Barcelona i a Mallorca, ³⁰ com a reconeixement per una tasca extensa i intensa i per un mestratge que continua exercint amb entusiasme i amb bonhomia. Ni és perquè sí que avui la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, a la qual s'adhereix per mitjà meu la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial d'aquest mateix Institut, ha volgut organitzar aquestes jornades sobre l'obra del pare Miquel Batllori.

Només vull desitjar, abans de cloure aquesta ràpida presentació, que el pare Batllori trobi continuadors eficients, que acabin les grans empreses que ell no ha pogut enllestir del tot fins ara, especialment l'epistolari dels Borja —que en bona part té transcrit i anotat—, la genealogia dels Borja —en la qual va començar a treballar fa anys amb Lluís Cerveró i que es troba en un estadi avançat— i la documentació sobre la cultura dels jesuïtes del segle xviii, a partir de la qual ha publicat mitja dotzena de volums magnífics, seguint l'empremta del pare Ignasi Casanovas.

Pare Batllori, *ad multos annos* i moltes gràcies pel vostre exemple, per la vostra ajuda, per la vostra manera de ser i per la vostra contribució a la història de la cultura europea i a la història de la cultura catalana a Europa.

29. Miquel BATLLORI, *De l'edat mitjana...*, p. 81.

30. Vegeu-ne la referència exacta a Eduard RIPOLL PERELLÓ, *Bibliografia selecta del R. P. Miquel Batllori i Munné, S. I.*, Madrid, 1993.